

AYOLLAR VA GENDER TENGLIK – BIZDA BU BORADA KAMSITISHLAR BOR (MI)?

Nabiyeva Malika

O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti

“Madaniyat va san'at muassasalarini tashkil etish hamda boshqarish”
ta'lim yo'nalishi 3-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada, Yangi O'zbekistonda aholi orasida ijtimoiy-madaniy va ma'naviy axloqiy qadriyatlarni shakllantirishning maqsad va vazifalari yoritilgan. Maqolada, oila muhiti, ayollar qadr-qimmati keng yoritilgan. Gender tenglik islohotlarida olib borilishi kerak bo'lgan vazifalar ko'rsatib o'tilgan. Bu sohada O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qabul qilgan qarorlar, farmonlar va Vazirlar Mahkamasining qarorlariga asoslanib xulosalar berilgan.

Kalit so'zlar: Yangi O'zbekiston, ma'naviyat, mafkura, ma'rifat, ta'lim, tarbiya, ilm, gender tenglik, ayollar huquqi, mafkuraviy immunitet, mehr-oqibatlilik, ma'suliyatlilik, tolerantlik, huquqiy madaniyat, innovatsion fikrlash.

Abstract: This article discusses the goals and objectives of forming socio-cultural and spiritual moral values among the population in New Uzbekistan. The article extensively covers the family environment and the dignity of women. The tasks that need to be carried out in gender equality reforms are indicated. Conclusions are given based on the decisions of the President of the Republic of Uzbekistan and the decisions of the Cabinet of Ministers in this area.

Keywords: New Uzbekistan, spirituality, ideology, enlightenment, education, upbringing, science, gender equality, women's rights, ideological immunity, kindness, responsibility, tolerance, legal culture, innovative thinking.

Аннотация: В данной статье рассматриваются цели и задачи формирования социально-культурных и духовно-нравственных ценностей у населения Нового Узбекистана. В статье широко освещаются вопросы семейной среды и достоинства женщин. Указываются задачи, которые необходимо реализовать в реформах гендерного равенства. Приводятся выводы на основе решений Президента Республики Узбекистан и постановлений Кабинета Министров в этой сфере.

Ключевые слова: Новый Узбекистан, духовность, идеология, просвещение, образование, воспитание, наука, гендерное равенство, права женщин,

идеологический иммунитет, доброта, ответственность, толерантность, правовая культура, инновационное мышление.

O‘zbekistonda har uchinchi ayol bugun zo‘ravonlikka uchramoqda, aniqrog‘i, oilaviy zo‘ravonlikka duch kelishmoqda va eng yomoni buni “odatiy” va “hayotiy” holat deb qabul qilish jamiyatimizga tez singib borayapti. Goyoki odamlarning shu mavzudan boshqa “ishi” yo‘qdek, balki eshitgan ba’zi quloqqa erish tuyular. Biroq, yozilajak masala rostdan dolzarb va og‘riqli.

Ayniqsa, mazkur mavzuda bir tanishimning g‘alati e‘tirozi ham meni hayratga soldi.

– Qiziqmisiz? Jurnalistman deb endi shuniyam yozaverasizmi? Oilaviy zo‘ravonlik, gender tenglik, er xotinini uribdi, aka singlisini do‘pposlabdi. Yana allambalolar... Hozir bu kimga qiziq? Odamlarni tirikchilik, ro‘zg‘ordan boshqa tashvishi yo‘qmi? Ayol bo‘lgandan keyin bir-ikki marta “tayoq” yeb turishi kerak-da, bo‘lmasa erkalab ketadi...

Tanishimning bu mavzuga nisbatan bu qadar sovuqqon va bamaylixotir qarashi menga nafaqat g‘alati tuyuldi, hatto juda og‘rindim ham. Axir, ming qilsa ham o‘qigan, oliy ma‘lumotli, nafaqat dunyoqarashi keng, balki o‘zi ham uncha-muncha mamlakatlarga borib “dunyo ko‘rgan” inson shunaqa fikrlasa, unda boshqalardan nima kutish mumkin?!

O‘qimagan, omi odamlardan demoqchimisiz, dersiz.

To‘g‘ri, biz ba’zida yuqoridagi kabi odamlardan iloji boricha har qanday mavzuda bosiqlik, ijobiy fikr va mulohazakorlikni kutamiz. Ammo, uning shunaqa mulohazasidan keyin besh qo‘l barobar emas, degan maqolni nega dono xalqimiz ko‘p ishlatishiga yana bir bora tan berdim.

Oilaviy ruhiy bosim va kamsitishlar qachongacha davom etadi?

Yaqinda menga juda yaqin bir insonim xuddi shu mavzu qurboniga aylandi.

Arzimagan oilaviy tortishuv sabab endigina 22 yoshni qarshilagan dugonamning eri shunaqangi kaltaklaganki, kasalxonaga tushgan payti uni yuzini tanib bo‘lmasdi. Ko‘zlari shishib ketganidan ularni ocha olmasdi. Tishlari esa butunlay to‘kilib ketgan, faqatgina og‘zida bir-ikkitasi “adashib” qolgandek. Xullas, holatini to‘liq tasvirlashga tilim bormaydi. Shifokorlar “O‘ldirib qo‘ymabdiyam?”, “Qo‘li bilan shunaqa urganmi?” “Duoda bo‘linglar, ishqilib asorati qolmay tuzalib ketsin” deyishganida rosti, yig‘lab yubordik. Uch kungacha o‘ziga kelmay yotdi. Qattiq kaltak zarbidan boshidan olgan jarohati tufayli bir oygacha gapira ham olmasdi. Eng achinarlisi, u bolasini ko‘ra olmasdi, (aslida oilaning kattalari uni bu ahvolda bolalariga ko‘rinishini oqlashmadi). Bundan tashqari, voqea 8 oylik go‘dakning ko‘z o‘ngida bo‘lib o‘tgani uchun go‘dak

ham ancha payt injiq, yig'loqi va besaranjom bo'lib qolgandi. Sal baland shovqinni ko'tara olmas, birorta erkak kishi unga yaqin kelgudek bo'lsa, ovozini boricha baqirib yig'lar, shu boisdan bolani ham davolatishga to'g'ri keldi.

Rostiyamda, hali go'dak farzandiga shunaqa ayanchli ko'rinish shunchaki dahshat edi. Bundan tashqari, onasidan sut hidi emas, qon va ukollar hidi kelib tursachi.

Erning urishiga sabab bo'lgan (mi)?

Erning bu zug'umiga nima sabab bo'ldi?

Bu bir yoki ikki kunlik mojaro bo'lmagan asli. Chunki, dugonamning eri keyinchalik aniqlanishicha, aniqrog'i, oilaviy zo'ravonlik bo'yicha olingan arizaga ko'ra, IIB ning tergov qilishi natijasida bir necha yildan buyon giyohvand modda iste'mol qilib kelar ekan. Bu haqda uning ota-onasi va yaqinlari bilishsa-da, hech kimga churq etishmagan. Uylanib, vaqt o'tib, oila farzandlar tashvishi boshiga tushsa, "bosilib qolar, shu zormandani tashlab ketar" deyishdi beparvolarcha. Yanayam achinarlisi, nima bilasizmi? Nega bunday qilganini so'rashganida, sovuqqonlarcha:

– Shunchaki rashk. Uni rashk qilib urdim. Ishga chiqqanini hazm qila olmadim. Oddiy tortishuv, u menga o'zimning ruxsat berganimni, ayollar jamoasida ishlashini, ishxonasi ham uyga yaqinligini aytdi. (Vaholanki, xotin yaqinda erining ruxsati bilan ishga chiqqan edi). So'ngra esa "Menga gapga qaytardi, shunga urdim, aslida shunchaki qo'rqitib qo'ymoqchi edim xolos. Ikki marta urib tepganimdan keyin qolganini eslay olmayman, charchab qolgunimcha urdim, afsusdaman, xotinimni yaxshi ko'raman," deb javob bergan.

Shundoqqina qo'shni xonada uyda bo'layotgan urush-janjalni eshitib o'tirgan qaynona esa kelinining dodlab yordamga chaqirishlarini eshitmaslik uchun qo'lidagi televizor pultini ovozini balandlatib serial tomosha qilavergan. Oilada yetishmovchilik bo'lmagan, faqatgina "tarbiya, ayol kishiga nisabatan hurmat, mehr-muhabbat tushunchalarini demasa. Juvonni kasalxonaga olib ketishlaridan avval eri yerda cho'zilib qora qoniga belanib yotgan xotinin "o'ldirib qo'ydim shekilli" degan qo'rquvda IIBga telyefon qilgan va vaziyatni aytib bergan. Shundan so'ng, voqealar rivojlanib ketgan. Ya'ni, erni olib ketishgan, xotin esa kasalxonaning jonlantirish bo'limida. Kimdir ishonmasligi mumkin, ammo, shuncha ishlar bo'lib o'tgandan keyin qaynona serialini tugatib, uydan chiqib kelgan. Xudo bir asrabdi. Agar rostdan yoshgina juvon o'lib qolganda-chi? Yoki ko'ziga hech nima ko'rinmagan ota chirqirab yig'layotgan go'dakkinani ham bir nima qilib qo'yganda-chi? Bularni o'ylashning o'zi dahshat. Lekin, barchasi hayotiy haqiqat. Bu bugungi kunda ro'y bergan achinarli holatlardan bittasi xolos.

Nega o‘z-o‘zimizni aldaymiz?

Dunyo ekspertlari fikridan kelib chiqqan xolda afsuski, bu kabi holatlar yo‘q deyish shunchaki o‘zimizni o‘zimiz aldashdan iborat xolos. Yurtimizda ham bunday shaxslar uchrab turadi.

Oiladagi zo‘ravonlikka nafaqat tajovuz, balki jismoniy zo‘ravonlik, doimiy haqorat va ruhiy bosim ham kiradi. Bu kabi zo‘ravonlik negizida ayolning turmush o‘rtog‘ida qaysidir bir muammoni yechish istagi emas, aksincha oila a‘zosini kamsitish va tayziq o‘tkazish istagi yotadi. Kaltak va tahqirlashlarga qaramay ayollarimiz, oiladagi zo‘ravonlik qurbonlari muhabbat, erlarining rashqiy bosimlari, qasos qo‘rquvi, jamiyatdagi qarashlar yoki har qanday yo‘l bilan bo‘lmasin o‘z oilalarini saqlab qolish istagi tufayli ko‘pincha yordam so‘ramaydilar. Ba‘zan esa bu fojiga olib keladi.

So‘nggi yillarda, ayniqsa, mamlakat hududlarida oiladagi zo‘ravonlik holatlarining ko‘payishi sabablari – avvalambor, ishsizlik va iqtisodiy ahvolning og‘irlashuvi, ota-onalarning oilaga bo‘lgan ma‘suliyatiga e‘borsizligi (narkotik moddalar, spirtli ichimliklar, ommaviy madaniyat targ‘ibotlari, ta‘qiqlangan turli-tuman o‘yinlar) oila muhitiga katta ta‘sir ko‘rsatmoqda. Ishsiz qolgan erkak qo‘rquv, xavotir, stressni his qiladi. U alamini kimdan oladi? Albatta, uydagilaridan. Huquqiy savodxonlikning past darajasi tufayli ayollar oilalarini saqlash maqsadida, agar jinoiy javobgarlikka tortilsa, yagona boquvchisini yo‘qotib qo‘yishlaridan qo‘rqib, yordam so‘ramaydilar.

“Xotin-qizlarni tazyiq va zo‘ravonlikdan himoya qilish to‘g‘risida”gi qonunga binoan bu kabi ayollarga himoya orderlari beriladi. Orderning vazifasi esa takror zo‘ravonlik holatlaridan himoya qilishdir. Jabrlanuvchining arizasiga ko‘ra, agar tahdid bartaraf etilmagan bo‘lsa, himoya orderining muddati 30 kunga uzaytiriladi. Order berish orqali davlat shafqatsiz munosabat qurboniga g‘amxo‘rlik qiladi, shuning uchun doimiy nazorat zarur hisoblanadi.

Gender tenglik aslida nima degani?

Gender tenglik – erkak va ayollarning jinsi qarab emas, inson sifatida ularning haq-xuquqlarining tengligi hamda imkoniyatlarining barobarligini ta‘minlash, himoya qilish siyosatidir. Gender tengligi degani bu ayol va erkakning oilada bir hil vazifani bajarishi majbur degani emas, jamiyatdagi tutgan o‘rni nazarda tutiladi.

Gender tengligini ta‘minlash deganda, jamiyatda qabul qilinayotgan qarorlar, barcha ijtimoiy va iqtisodiy obyektlar ham erkakka, ham ayolga ularning qobilyatini e‘tiborga olgan holda foydali va qulay bo‘lishini nazarda tutiladi va ta‘minlanadi. Bunda aslini olganda hech qanday ziddiyat va manfaatlar to‘qnashuvi yo‘q. Axir bu yerda ikkala jins haqida gap ketyapti.

Bunda erkaklar va ayollar inson huquqlaridan ya'ni, (yashash, ta'lim olish, mehnat qilish, sog'lig'ini tiklash va saqlash, dam olish, saylash va saylanish va hokazo) teng foydalanishi nazarda tutiladi. Ya'ni faqat jinsi erkak bo'lganligi uchun dam olmasdan doim ishlash bu tengsizlik, yoki jinsi ayol bo'lganligi uchun ta'lim olish huquqidan maxrum qilish bu tengsizlik, shu huquqlarni jinsidan qat'i nazar ta'minlash esa tenglik. Gender tenglik – erkak va ayollarning turli sohalardagi munosabatlarida namoyon bo'ladigan ijtimoiy jihat ma'nosini anglatadi. Demak, gender tenglik bu o'z genderiga (nasl-nasabiga) (erkak va ayol genderi farq qiladi) muvofiq inson huquqlarini davlat tomonidan belgilangan qonun asosida ta'minlanadi.

Xulosa o'rnida

Menimcha, aholi o'rtasida ba'zi bir qatlamga mansub bo'lgan ongi past, ayollarga quyi tabaqa nazari bilan qaraydigan insonlar bizning og'riqli nuqtamizdir. Aslida jamiyatimizdagi dardli muammo ham aynan shunda. Biz "omi" deb hisoblaydigan qatlamni qalbiga quloq solib ko'rdikmi? Balkim, ularga psixologik tasir ko'rsatishimiz kerakdir. Biroq, hayotimizdagi "ba'zi donishmandlar"imiz tasavvur qiladigan tarzda emas, ular bizning jamiyatda faqat qizlarni tarbiyalash, ularni oilaviy hayotga tayyorlash haqida gapirishadi. Mamlakatimizda ko'pincha ayollarga past nazarda qarab, kamsitadigan, o'zlarini ayollardan ko'ra maqomlarini ustun qo'yguvchi, kibr va man-manlikka berilgan erkaklarni ruhan va ma'naviy tarbiyalashimiz kerak.

Shuning uchun bolalarga yoshligidanoq zamonaviy gender yondashuvlar talablariga javob beradigan to'g'ri munosabatlarni singdirish juda muhimdir. Bolalar bog'chasidan boshlab, maktabda o'g'il va qiz bolalarga gender tenglik tushunchasini singdirish, erkaklarning jismoniy kuchliligi va ayollarning nozikligi xususiyatlarini emas, balki, har bir insonning ma'naviy yetukligi hamda aqliy tafakkur qilish ta'limotini singdirishimiz lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasining "Xotin-qizlarni tazyiq va zo'ravonlikdan himoya qilish to'g'risida"gi 2-sentabr 2019-yildagi O'RQ-561-son qonuni. <https://lex.uz/ru/docs/-4494709?ONDATE=19.10.2024>.
2. Uzbekiston respublikasi hukumat partali.
3. Lex.uz.
4. Advice.uz.
5. Qalampir.uz.
6. Mirzakarimovna, Raxmonova Dildora, Abbosov Mirsulton Mirsharof o'g'li. "Jamiyatda ayollar: gender tengligi va feminizm mohiyati tahlili." Gospodarka i Innowacje. 25 (2022): 84-86.

7. Д. Курбонова. “Шарқ мутафаккирларининг қарашларида оилавий муносабатлар маданияти” деб номланган мақола “Ўрта асрлар Шарқ алломалари ва мутаффакирлари тарихий меросида санъат ва маданият масалалари” мавзусидаги халқаро илмий-назарий ва амалий конференция тўплами. – Тошкент, 2024-йил 7-май 51-55 бетлар.

8. Д. Курбонова. “Гендерная культура и семейные отношения в Новом Узбекистане” мавзусида, Россия – Узбекистан - Таджикистан. Халқаро конференция тўпламида мақола нашр этилди. 147-154 бетлар.